

ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
імені В.М.КОРЕЦЬКОГО
НАН УКРАЇНИ

Держава і право

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ЮРИДИЧНІ І ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Випуск 32

Київ 2006

**Збірник затверджено ВАК України як наукове фахове видання,
в якому можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень**

Редакційна колегія

Ю.С. Шемшученко, доктор юридичних наук, академік НАН України (голова редколегії);
І.О. Кресіня, доктор політичних наук (головний редактор); В.Б. Авер'янов, доктор юридичних наук;
В.І. Акуленко, доктор юридичних наук; В.Д. Бабкін, доктор юридичних наук; С.В. Бобровник, канди-
даг юридичних наук; В.П. Горбатенко, доктор політичних наук; В.Н. Денисов, доктор юридичних наук;
В.С. Журавський, доктор юридичних наук; Зайчук О.В., доктор юридичних наук; А.А. Коваленко,
доктор політичних наук; О.М. Костенко, доктор юридичних наук; Н.Р. Малишева, доктор юридичних
наук; В.П. Нагребельний, кандидат юридичних наук; І.Г. Овіщенко, доктор політичних наук;
Н.М. Оніщенко, доктор юридичних наук; М.В. Оніщук, кандидат юридичних наук; Н.М. Пархоменко,
кандидат юридичних наук; В.Ф. Пото́ріло, доктор юридичних наук; В.І. Семчик, доктор юридичних
наук; О.В. Скрипнюк, доктор юридичних наук; І.Б. Усенко, кандидат юридичних наук; Н.М. Хуторян,
доктор юридичних наук; В.В. Цвєтков, доктор юридичних наук; Я.М. Шевченко, доктор юридичних на-
ук; Л.Є. Шкляр, доктор політичних наук.

Д 36 **Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки.**
Випуск 32. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України,
2006. — 622 с.

У збірнику висвітлюються актуальні питання теорії та історії держави і права, держав-
ного управління, адміністративного, конституційного, міжнародного, цивільного і підпри-
ємницького, аграрного та екологічного права, кримінології, кримінального і кримінально-
процесуального права. Значна увага приділяється проблемам сучасної політичної науки.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів і студентів, усіх, хто прагне
отримати правові та політичні знання теоретичного і прикладного характеру.

Адреса редакції

01601, Київ, вул. Трьохсвятительська, 4, к. 211
Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України
тел. 279-73-96, факс 278-54-74

Розділ 1. Теорія держави і права

<i>Дутка Г.І.</i> Верховенство закону і верховенство права: взаємовиключення чи взаємопоєднання?	3
<i>Власов Ю.Л.</i> Теоретико-практичні проблеми застосування Кодексу адміністративного судочинства України (компетенція адміністративних судів)	9
<i>Дмитрієнко Ю.М.</i> Українська правосвідомість княжої доби: республіканська чи монархічна?	13
<i>Скригонюк М.І.</i> Окремі проблеми плебсологічного вчення (друкується в порядку дискусії)	22
<i>Акопян Дж. А.</i> Основополагающие условия действительности отечественного права	27
<i>Ладиченко В.В.</i> Теоретичні основи правового статусу особи	32
<i>Черних Є.М.</i> Діалектична єдність об'єктивного і суб'єктивного права	40
<i>Середа О.О.</i> Процедурні норми в нормативно-правових актах України	46
<i>Орленко В.В.</i> Розвиток вчення про самоврядування в державно-правовій концепції О.Д. Градовського	52
<i>Демидович М.С.</i> Адаптація законодавства України в контексті європейської правової інтеграції	57
<i>Грицяк П.Р.</i> Громадська думка та державотворення: взаємодія та взаємовплив	61
<i>Бальжжик І.А.</i> Теократична держава та «симфонія влади»	67
<i>Береза С.В.</i> Правова політика як засіб взаємодії правової та політичної систем	75
<i>Лощихін О.М.</i> Проблема теорії функцій держави у політико-правових учіннях ХІХ – початку ХХ ст.	81

Розділ 2. Історія держави і права

<i>Гомонай В.В.</i> Правовий статус Національного банку першої Чехословацької республіки (1918–1938 рр.)	89
<i>Ковальчук В.Б.</i> Концепція державної влади та права в період Реформації	92
<i>Гудзь Д.С.</i> Історія виникнення правових презумпцій та розвиток поняття про них	99

ництво і взаємоповага; сумлінне виконання договірних зобов'язань; здійснення спільної діяльності за взаємною згодою і в прийнятному для кожної держави обсязі; ненанесення шкоди інтересам одне одному і союзу в цілому¹⁴.

Існували і деякі інші неузгоджені позиції Концепції нової Конституції України. Звичайно, всі разом вони впливали на логіку викладу і формування нормативного матеріалу конкретних версій тексту проекту нової Конституції України. Проте ці та інші положення Концепції надалі коригувалися. У цілому ж Концепція нової Конституції була важливим кроком на шляху створення Конституції незалежної України. Багато її концептуальних положень, що стосувалися загальнометодологічних принципів, конституційного ладу, прав і свобод людини та громадянина, громадянського суспільства, правової держави і державного ладу відзначалися новизною і дістали своє втілення в наступних конституційних проектах, були зафіксовані у прийнятному в 1996 р. Основному Законі України.

1. Концепція нової Конституції України: Схвалена ВР Української РСР від 19 червня 1991 р. // ВВР УРСР. – 1991. – № 35. – С. 988. 2. Там само. – С. 990–991. 3. Там само. – С. 993. 4. Там само. 5. Там само. – С. 994. 6. ВВР УРСР. – 1991. – № 9. – С. 216, № 35. – С. 994–995. 7. Там само. – 1991. – № 35. – С. 995. 8. Про заснування поста Президента Української УРСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР // ВВР УРСР. – 1991. – № 33. – С. 925–927. 9. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки. – К. – С. 39. 10. Концепція нової Конституції України // ВВР УРСР. – 1991. – № 35. – С. 996. 11. Там само. – С. 997. 12. Там само. – С. 997–998. 13. Там само. – С. 999. 14. Там само. – С. 991.

Р.О. ГАВРИЛЮК

РОЗВИТОК ТЕОРІЙ СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВИ

Категорія «суверенітет» має максимально загальний характер, є абстрактним вираженням сутності держави і тому є фундаментальною, базисною категорією, що субординує щодо себе інші державознавчі поняття і категорії. Дослідження податкового суверенітету держави є началом пізнання сутності держави в цілому та як суб'єкта податкових відносин зокрема, тому що від розмежування податкових повноважень різних держав між собою залежить не тільки процвітання конкретної держави, а й сам факт її існування в майбутньому.

У вітчизняній та зарубіжній юридичній літературі питанням податкового суверенітету держави увага належним чином не приділялася, чого не можна сказати про загальне поняття «державний суверенітет», оскільки є цілий ряд праць, які розглядають суверенітет у цілому¹ чи фрагментарно з позиції тієї чи іншої галузі права, сфери дослідження². Це пов'язано з тим, що проблематика суверенітету займає в житті сучасних держав особливе місце³. Значення цієї проблеми велике і тому, що, будучи, насамперед, правовою категорією, «суверенітет» не зводиться лише до правових дисциплін, а включає в себе велику кількість соціологічних,

© ГАВРИЛЮК Руслана Олександрівна – докторант Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

політологічних і економічних сюжетів»⁴. Тому реальний зміст державного суверенітету наповнюється не тільки і навіть не стільки юридичною, скільки економічною, соціальною, політичною та іншою реально існуючою, об'єктивованою матерією⁵.

Ідея суверенітету та розуміння його сутності викристалізувалася поступово, збираючи в себе досягнення правової думки та передової практики античності, середньовіччя, нового та новітнього часу. Поняття суверенітету як ознаки самостійної, автономної, політичної організації не могло виникнути одноомовно, як це часто подається в юридичній літературі⁶. Тому слід погодитися з точкою зору, згідно з якою середньовічні теорії суверенітету зазнали явного впливу політико-правових ідей античності. Зокрема, заслуговує на увагу висловлена у сучасній юридичній науці думка, що ідеї суверенітету передувало поняття «автаркії» (самозадоволення), що розглядалось Арістотелем як основна ознака держави⁷ (поліса), який відрізнявся від усіх інших видів людської спільноти самодостатністю (автаркією). Останнє у його вченні означало здатність держави існувати незалежно від інших у ній, повністю задовольняти свої потреби власними силами⁸. Не зважаючи на те, що сила держави-полісу визначалась як критерій забезпечення зовнішньої безпеки, так і здатність здійснювати ефективне управління внутрішніми справами, можна погодитись із зауваженням Г.Еллінека, що самозадоволеність була поняттям виключно внутрішнім. На існування поліса не здійснювали вплив утворення, що існували зовні і, відповідно, норми, що встановлювали взаємовідносини між ними⁹.

Як зазначає російський дослідник Д.В.Шумков, еволюція вчень про полісну автономію пройшла три основні етапи: 1) ідею автаркії; 2) епоху еллінізму, коли автономія обмежувалась центральною імперською владою; 3) період активної діяльності римських юристів, під час якого ця проблема розглядалась у контексті, що був властивий для інституту власності класичного римського права. І це дозволило автору зробити загальний висновок, що в античній Греції та Римі «поняття суверенітету не було необхідним, оскільки державі не протистояла ніяка інша сила, що претендувала на владу»¹⁰.

У епоху пізнього середньовіччя феодальна державність у Європі переживала складний період, не мала єдиного суверенного центру. Недарма відомий державознавець Г.Еллінек стверджував, що «середньовічна держава іще не була суверенною, але вона вже була державою»¹¹. У боротьбі за політичне верховенство в державі брали участь три сили: католицька церква, «священна Римська імперія» і великі феодалі. На нашу думку, для підтвердження положення, чому саме у середні віки була створена теорія суверенітету, доцільно навести позицію дореволюційного державознавця Ф.Кокошкіна, який зазначав, що «в людському розумі всі поняття створюються тільки шляхом порівняння. У древні віки держава була єдиним самостійним союзом, з яким ніякий інший союз не міг конкурувати. Таке становище змінилося у середні віки. З'являються сили, що конкурують з державною владою: церква, ідея всесвітньої держави, феодальна влада, що володіла відповідною політичною владою і була майже не підпорядкована владі державній (короллю)»¹².

У зв'язку з цим відомий російський дослідник І.Н.Барциц пропонує такий «історичний понятійний ряд категорії «суверенітет», що являє собою вираження процесу правового генезису: автаркція – сюзеренітет / васалітет – суверенітет. Якщо самодостатність виступає лише як властивість держави, то відносини суве-

ренітету відображають процеси, що пов'язані з реалізацією державної влади, її децентралізацію. Але суверенітет у даному понятійному ряді постає не як результат діалектичного розвитку відносин сюзеренітету, а як якісно нова характеристика державно-правових явищ¹³.

Саме в умовах пізнього середньовіччя розпочався процес утворення національних держав, що характеризувалися єдністю території, культури, народу. І цей процес міг відбуватися тільки у формі абсолютної монархії, у формі сильної централізованої, постійної, стабільної королівської влади, що на той час було безсумнівно прогресивним явищем. Принцип суверенітету, висунутий ідеологами абсолютизму, був покликаний теоретично та юридично обґрунтувати правомірність претензій абсолютної монархії на перебудову всієї системи державної влади, на політичне управління країною. Тобто ідея суверенітету формувалася як реакція на послаблення державності, феодалну роздробленість для політичного та юридичного обґрунтування абсолютної державної влади монарха (сюзерена). Ця влада розглядалася як верховна, єдина та не обмежена ніяким позитивним правом.

Раніше інших і найбільш послідовно це абсолютистське розуміння суверенітету досліджував Н.Макіавеллі, який фактично розкрив справжні основи «реалістичної» політики правителів, що посилюють та розширюють свою владу всіма засобами, «дозволеними» та «недозволеними». Він вищим політичним інтересом проголосив «інтерес держави», якому повинні підпорядковуватись усі інші інтереси в суспільстві¹⁴. Хоча Н.Макіавеллі термін «суверенітет» в контексті своєї концепції і не використовував, але саме його ідеї лягли в основу абсолютистського вчення про державний суверенітет.

Сама логіка виникнення і формування визначення суверенітету нерозривно пов'язана зі спробами концептуалізації політичної влади. Тому поняття «суверенітет» з'явилося тільки у Новітній історії. Етимологія терміна «суверенітет» достатньо досліджена. Варто лише зазначити, що цей термін відомий з другої половини XVI ст., коли група французьких політичних діячів та юристів, відома як «Politiques», висунула концепції поділу влади та суверенітету, заперечуючи тим самим втручання папи у державні справи. Найвідомішим членом цієї групи був Ж. Боден, який у своїй праці «Шість книг про республіку» (1579 р.) дав класичне визначення суверенітету. «Суверенітет – це абсолютна і вічна влада, що довірена державі, яка по латині визначається як *majestas* (верховна)»¹⁵. Ж. Боден вперше запроваджує наукову абстракцію «державний суверенітет», тобто суверенітет в інституційному політико-владному аспекті. Саме тоді суверенітет втрачає початковий зміст простої переваги і набуває однозначного політико-правового значення.

Ж. Боден об'єктивно для свого часу стверджував, що суверенітет втілюється у верховному правителі держави, який одночасно є джерелом, носієм і головним реалізатором свого суверенітету і будь-які повноваження можуть реалізовувати як сам суверен, так і інші особи та органи, проте лише суверен може вирішувати в останній інстанції питання про те, що є право, що – суверенна воля. Але разом з тим виключне персоналістське розуміння суверенітету не характерне для концепції Ж.Бодена. Згідно з його вченням носієм вищої державної влади може бути: одноособово правитель – при монархії; менша частина народу – при аристократичній формі правління; більша частина народу – при демократичній республіці. Крім того, Бог вище короля і його влада підпорядкована закону Божому і природі, вимогам морального порядку. Отже, визначення суверенітету із самого початку

приховувало в собі декілька аспектів свого розуміння, залежно від змісту ідеї, яка виступала імперативом для державно-правової системи. У роздумах Ж.Бодена, що є право, суверен юридично нічим не пов'язаний, але із вимог здорового глузду впливає доцільність загального блага і мудрих порад. Тобто суверен обмежений природним та божественним правом і основними законами, такими як «Салічна правда», договори та право приватної власності. Саме цим розумінням він вводив обмеження при оцінці та аналізі природи суверенітету. Крім того, Ж.Боден став першим автором, хто розвинув порівняльну теорію суверенітету. У відносинах з іншими державами суверени незалежні, але не верховні, оскільки повинні виконувати добровільно взяті на себе міжнародні зобов'язання¹⁶.

Англійський мислитель Т.Гоббс у своїй праці «Левіафан» розвинув абсолютний характер суверенітету, звільнивши теорію суверенітету від релігійної містифікації Бодена, заперечивши відповідальність верховної влади за будь-які дії чи бездіяльність перед підданими. Влада розглядалась як власність суверена. Т.Гоббс також розвинув ідею щодо ще однієї складової суверенітету – його зовнішнього аспекту. Він вважав, що «серед незалежних одна від одної держав кожна держава користується абсолютною свободою робити те, що вона вважає найбільш відповідним для свого блага»¹⁷. Т.Гоббса можна назвати одним із перших представників етатистського розуміння суверенітету, що виражається у трьох формах-принципах: верховенстві, необмеженості та незалежності держави.

Перше розгорнуте філософсько-правове обґрунтування етатистської інтерпретації суверенітету належить Гегелю. Згідно з його інтерпретацією, державна влада ніколи не обмежена законом, оскільки держава будь-коли може свої закони змінити, відмінити та призупинити. Сутність суверенітету в тому, що він не має визначених кордонів, логіка його сутності потребує визнання абсолютної незалежності влади. «Усе, що встановлюється законом, що видається згідно з прийнятим порядком, має силу права і діє в якості загальної волі, не внаслідок свого змісту, а внаслідок форми свого вираження»¹⁸.

Дещо пізніше російські дореволюційні класики Б.Н.Чичерін та А.С.Алексєєв розвинули та доповнили дану теорію: «юридично верховна влада нічим не обмежена, вона може робити все, що вважає потрібним для загального блага...»¹⁹ та «...вона може проголосити законом все, що хоче, і ніяка інша установа або окрема людина не має права сказати, що це не закон»²⁰. В.Ф.Шершеневич, заперечуючи цю позицію, стверджував, що верховність та необмеженість – властивості, які тісно одна з одною пов'язані, але не тотожні. Необмеженість державної влади означає, на його думку, «лише можливість з її боку впливати на волю підпорядкованих»²¹.

Але в той самий період XVI – IX ст. з'являються та розвиваються протилежні позиції щодо сутності та змісту держави і суверенітету. Це так звана ліберальна теорія, що виникла на противагу абсолютистській або етатистській теорії держави та права. Усі ліберально-політичні теорії, що розрізняють сфери громадянського суспільства і держави, так або інакше обґрунтовують пріоритет першої щодо другої. Ліберальні теорії, будь-то класичний лібералізм або сучасний неолібералізм, або неоконсерватизм, виходять з того, що основою прогресу цивілізації є активність приватних осіб, що загальне благо складатиметься з максимально можливих задоволень приватних інтересів і що держава не повинна заважати реалізації приватних прагнень, які конкурують у сфері громадянського суспільства за принципом природного відбору²².

Як зазначає російський дослідник громадянського суспільства М.П.Кулієв, якщо держава і втручається у сферу громадянського суспільства з метою забезпечення загальних інтересів або для захисту інтересів певних соціальних груп, що в кінцевому рахунку має служити загальним інтересам, то вона не може з цією метою порушувати приватні інтереси. У демократичній конституційній державі окрема людина, її права і свободи являють собою найвищу цінність і, за загальним правилом, мають пріоритет щодо загальних або державних інтересів. Але в конкретних випадках колізії конституційних прав і загальних інтересів можуть вирішуватись і на користь останніх²³.

Одним із перших проявів даного підходу до державного суверенітету була теорія «народного суверенітету» французького мислителя Ж.-Ж.Руссо. Її поява засвідчила зміни у феодальному суспільстві в напрямі його історичної трансформації. Він розглядав законодавчу владу як верховну, але не абсолютизував її та вважав, що справжній, початковий суверенітет завжди перебуває у народі, а законодавча влада, на його думку, являє собою лише довірену владу, яка повинна діяти лише заради визначених цілей, і все це залишається у народі верховна влада усувати або змінювати склад законодавчого органу, якщо народ бачить, що законодавча влада діє всупереч наданій їй довірі²⁴.

Інший, не менш відомий ліберально-орієнтований мислитель Ж.Марітен, піддав критиці цю концепцію Ж.-Ж.Руссо. На його думку, воля народу не суверенна у тому неправдивому змісті, що все прийнятне народу повинно мати силу закону. Право народу на самоуправління випливає з природного права, відповідно, саме існування цього права підпорядковане природному праву. Якщо останнє достатньо діє, щоб дати основне право народу, то воно також дійсне для того, щоб дати неписані правила для реалізації цього права. Право не є справедливим лише із-за того факту, що воно виражає волю народу. Несправедливий закон, навіть якщо він і виражає волю народу, не є законом²⁵.

Ліберальна держава, теоретиком якої був Дж.Локк – це «інститут необхідності» («необхідне зло»). Вона визнається як орган зовнішній щодо громадянського суспільства і який необхідний лише для забезпечення зовнішніх умов саморегулювання суспільства та усунення дисфункції економічних процесів. Пріоритет в локківській концепції надавався інтересам приватної особи, неполітичного індивіду, тому виникала необхідність обмеження держави, що проявлялося у тому, що: по-перше, права людини, які виражали принципи індивідуальної та політичної свободи та рівності всіх перед законом, визначали сферу автономії індивіда як члена громадянського суспільства; по-друге, поділ влади виражав явне прагнення обмежити владу держави і тим самим послабити її тиск на індивіда.

Уже на прикладі вчення Дж.Локка можна зауважити, що абсолютистська концепція суверенітету зазнала ідеологічної ревізії за двома основними напрямками: 1) зміна суб'єктів; 2) обмеження суверенітету. Перший напрям – це формування ідеї обмеження трансгресивної сутності абсолютної державної влади, пов'язаний зі зміною суб'єкта суверенної влади. Основною ідеєю цих ревізійоністських, революційних за своїм змістом поглядів було «перенесення» суверенітету з монарха на таких суб'єктів політичної системи, як народ і нація. Відповідно ідея державного суверенітету в його абсолютистській інтерпретації трансформується у вчення про народний та національний суверенітети.

Народний суверенітет як поняття входить до складу ліберальної доктрини як абстракція, що відображає протиріччя між громадянським суспільством та абсо-

лотною владою держави, формою вирішення якого стало визнання права всього населення держави бути єдиним джерелом політичної влади. Державний суверенітет став розглядатися як похідний від народного суверенітету. Обидва поняття взаємопов'язані, оскільки неможлива повна реалізація народом суверенітету без наявності держави. Водночас не може процвітати держава, що не визнає так чи інакше суверенітету свого народу, а не певної соціальної групи чи класу. Усе це так чи інакше впливало з основних політико-правових принципів класичного лібералізму: відокремлення індивіда від суспільства та держави, розмежування держави та громадянського суспільства, повага прав меншості, правління на основі законів та мінімальне втручання держави в економіку тощо.

Другий напрям розвитку ідеї про обмеження абсолютного суверенітету пов'язаний із формуванням концепції «стримування та противаг», у межах якої моделювалися різні механізми контролю за державною владою та розмежування владних повноважень. Тобто не менш важливим проявом ліберальної теорії було створення та розвиток концепції обмеженості суверенітету у трьох вимірах: юридичне обмеження; загальне підпорядкування праву як явищу, що не залежить від влади; підпорядкування нормам міжнародного права.

Щодо першої точки зору, то вона пов'язана насамперед з дослідженнями А.Еллінека. Ця теорія не визнає обмеження суверенітету у прямій формі підпорядкуванням іншій владі, а лише у вигляді самообмеження. «Ніяка чужа воля не в змозі юридично зобов'язати державу, вона не підпорядкована ніякій іншій волі, крім власної. Відповідно, суверенітет – це властивість держави, за яким вона може юридично зобов'язуватись лише через власну волю»²⁶. Теорія самообмеження базується на тому, що властивість права пов'язує не тільки підданих, а й суверенну владу. Закон володіє двосторонньою силою, оскільки, видаючи закон, суверенна влада юридично обмежує свою діяльність цим законом, а держава підпорядковує йому свою волю, обмежує сама себе.

Щодо другої точки зору, то вона найповніше розкриває, на нашу думку, сутність ліберальної теорії. Згідно з теорією підпорядкування праву, як явищу, що не залежить від влади, суверенна влада зобов'язується й обмежується не власною волею, а існуючою і без неї необхідністю вищого принципу верховенства права. Держава повинна мати одну мету – бути вищою гарантією права. Держава відповідно до свого суверенітету може проводити лінію розмежування між власною компетенцією, компетенцією індивідів та несуверенних співтовариств, але вона повинна це робити відповідно до права, а не на свій розсуд. Найбільш вдалим є визначення, запропоноване В.Ф.Шершеневичем, згідно з яким: «суверенітет є властивість держави зобов'язуватися або визначатися тільки через власну волю, у межах верховного принципу права і відповідно з колективною метою, яку вона покликана реалізовувати»²⁷. М.І.Палієнко у рамках природно-правової теорії також заперечує необмеженість суверенітету у зв'язку з необхідністю державної влади, яка встановлює юридичний порядок, що діє на підставі норм права: «державна за своєю природою є юридично організованим союзом владарювання, її влада за своєю природою є правовою владою, що може реалізовуватися лише у правових формах»²⁸.

Щодо третьої точки зору, то її можна назвати теж міжнародно-правовою, де робиться акцент на існуванні позитивного міжнародного права, якому підпорядковуються суверенні держави. У межах цієї концепції постулюється, що навіть якщо державна влада юридично повновладна щодо внутрішньої сфери, то у своїх

зовнішніх відносинах вона підпорядкована міжнародному праву. Держава може претендувати лише на незалежність і свободу в межах сумісності з незалежністю інших держав. Міжнародне право одночасно і підтримує, і обмежує суверенітет держави, оскільки воно прагне підтримувати мир. Жодна держава не може опиратися тільки на власний суверенітет в умовах дії міжнародного права, оскільки останнє базується не на сваволі держави, а на загальних правах та інтересах усього людства.

Отже, ідея суверенітету викристалізувалася поступово, оскільки з розвитком державності поглиблювався та конкретизувався зміст суверенітету, змінювалися форми його прояву, уявлення про його носіїв та межі суверенних прав держав. Якщо спочатку суверенітет трактувався як необмежена влада монарха (Ж.Боден, Т.Гоббс), то з виникненням ідеї конституціоналізму суверенітет починає розумітися як абсолютна, незалежна, неділима влада народу (Ж.-Ж.Руссо) або обраного ним парламенту (Дж.Локк, Ш.-Л.Монтеск'є).

Наступний період розвитку теорії суверенітету пов'язують з німецькою школою права (П.Лабанд, Г.Єллінек, Р.Ієрінг), яка трактувала суверенітет як виключну спроможність держави до самозобов'язання та самообмеження. Визнання верховенства, повновладдя та незалежності держави поєднувалося з поступовим формуванням ідей про наявність меж її суверенної влади та існування таких цінностей, на які вона не могла зазіхати. Важливим елементом суверенітету в демократичній правовій державі, на нашу думку, є наявність у держави юридичних зобов'язань перед громадянами, суспільством в цілому, світовим співтовариством та її відповідальність за їх виконання.

1. Левин И.Д. Суверенитет. – СПб., 2003; Шевцов В.С. Суверенитет советского государства. – М., 1982; Безуглов А.А. Суверенитет советского народа. – М., 1975; Манелис Б.Л. Проблема суверенитета и ее значение в современных условиях. – Ташкент, 1964.
2. Дорогин В.А. Суверенитет в советском государственном праве. – М., 1948; Грохальски С. Государство в решении современных глобальных проблем (международно-правовые аспекты): Автореф. дис. ...докт. юрид. наук. – М., 1998; Янюк Е.Э. Государственный суверенитет и международное право // Вестник Московского ун-та. Серия 11. Право. 2004. – № 5. – С. 119–132; Дмитриев Ю.А., Магомедов Ш.Б., Пономарев А.Г. Суверенитет в науке конституционного права. – М., 1998.
3. Грохальски С. Цит. праця. – С. 24.
4. Там само. – С. 24.
5. Марченко М.Н. Государственный суверенитет: проблемы определения понятия и содержания // Правоведение. – 2003. – № 1. – С. 186–197.
6. Дмитриев Ю.А., Магомедов Ш.Б., Пономарев А.Г. Цит. праця; Джунусов М.С. Суверенитет: терминологизация и детерминологизация. Пагубность ложной стереотипизации суверенитета в массовом сознании. Доклад, представленный в научно-экспертный совет при председателе Совета Федерации России. – М., 1997; Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм. – К., 2005. – С. 121.
7. Крылов Б.С. Проблемы суверенитета в Российской Федерации. – М., 1994. – С. 11.
8. Тэнс Д. Концептуальные основы федерализма. – СПб., 2002. – С. 31.
9. Шахрай С.М. Конституционное правосудие в системе российского федерализма. – СПб., 2001. – С. 29–33.
10. Крылов Б.С. Цит. праця. – С. 11.
11. Еллинек Г. Общее учение о государстве. – СПб., 1908. – С. 356–357.
12. Кокошкин Ф.Ф. Лекции по общему государственному праву. – М., 2004. – С. 164–165.
13. Барциц И.Н. Правовое пространство России: вопросы конституционной теории и практики. – М., 2000. – С. 110.
14. Макиавелли Н. Государь. – М.,

1998. – С. 63. 15. Цит. по: *The Great Political Theories. Bodin «Six Books of the Republic»*. – Vol. 1. New York. – P. 304; *Боден Ж.* Шість книг о государстве / Антология мировой политической мысли. Т.1. – М., 1997. – С. 58. 16. *Боден Ж.* Шість книг о государстве / Антология мировой политической мысли. Т. 1. – М., 1997. – С. 24–35. 17. *Левин И.Д.* Суверенитет. – СПб., 2003. – С. 219. 18. *Гегель Г.* Философия права. – М., 2001. – С. 211. 19. *Чичерин Б.Н.* Курс государственной науки. – М., 1906. – С. 43–44. 20. *Алексеев А.С.* Русское государственное право. – М., 1905. – С. 21. 21. *Шершеневич В.Ф.* К учению о юридической природе государства. Общая теория права. – М., 1894. – С. 88–98. 22. *Мамут Л.С.* Этанализм и анархизм как типы политического сознания (домарксистский период). – М., 1989. – С. 69–71. 23. *Кулиев М.-П.Р.* Гражданское общество и право: опыт теоретического исследования. Дисс. ... докт. юрид. наук. – М., 1997. – С. 189. 24. *Локк Дж.* Избранные философские произведения. Т.2. – М., 1960. – С. 85–86. 25. *Марштен Ж.* Государство и суверенитет. – М., 1999. – С. 44–51. 26. *Еллинек А.* Общее учение о государстве. – СПб., 2004. – С. 460. 27. *Шершеневич В.Ф.* Общая теория права. – М., 1991. – С. 37–39. 28. *Палиенко Н.И.* Суверенитет. – Ярославль, 1903. – С. 411.

П.А. ТРАЧУК

ПУБЛІЧНА ВЛАДА НА МІСЦЕВОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Україна на перших порах незалежності ставила у центр державної стратегії сферу національного суверенітету, тому регіональні аспекти трансформаційних процесів посідали другорядне місце порівняно з проблемами збереження громадянського миру та становлення нації у її європейському розумінні. Однак за останній період стало очевидним, що кардинальним питанням сучасного розвитку України є вибір, уточнення стратегічного курсу з тим, щоб: об'єктивно оцінити ситуацію, що сталася на нинішньому конкретно-історичному етапі суспільного розвитку; сконцентрувати наявні сили, засоби, ресурси та спрямувати їх на подолання існуючих проблем і труднощів та зробити незворотними процеси державотворення на шляху досягнення кінцевої мети – побудови національної, демократичної, духовної розвинутої, соціальної, правової держави.

На сучасному етапі актуальність наукового дослідження інституту політичної влади на місцевому та регіональному рівнях, регіоналізації державного управління зумовлена складними процесами місцевої демократії, неоднозначним становленням до неї держави.

Головним недоліком існуючого механізму формування державної регіональної політики є недосконалість правової та інституційної бази її розробки та реалізації, що спричиняє несистемність та неузгодженість дій органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо проблем розвитку регіонів. На даному етапі відсутні належні механізми координації: з одного боку, середньо- та довготермінової політики центральних органів виконавчої влади між собою щодо конкретної території; з іншого – між ними та місцевими органами виконавчої влади й органами самоврядування в узгодженні цілей та пріоритетів розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях.

© ТРАЧУК Петро Антонович – кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету Закарпатського державного університету

Розділ 3. Конституційне право

<i>Рудик П.А.</i> Новизна концепції чинної Конституції України	106
<i>Гаврилюк Р.О.</i> Розвиток теорій суверенітету держави	114
<i>Трачук П.А.</i> Публічна влада на місцевому та регіональному рівнях	121
<i>Фрицький Ю.О.</i> Стівідношення політики і державної влади на сучасному етапі розбудови Української держави	127
<i>Ярош В.Ю.</i> Право на інформацію як прояв свободи	131
<i>Міхєєва Т.П.</i> Роль інституту конституційної юстиції в контексті принципу поділу влади (зарубіжний досвід)	136
<i>Єгорова В.С.</i> Права та обов'язки суддів судів загальної юрисдикції: теоретичні питання	142
<i>Суржинський М.І.</i> Принципи громадянства: теоретико-правовий аналіз	147
<i>Аблязов Д.Е.</i> Проблеми функціонального обґрунтування принципу верховенства конституції в правовій теорії	154
<i>Пилипишин В.П.</i> Виборчі системи та універсальність принципів виборчого права	164
<i>Артемов В.Ю.</i> Організаційно-правові засади захисту інформації в НАТО	172
<i>Кафарський В.</i> Політичні партії і місцеве самоврядування: консервативні підходи в умовах політичних компромісів	179

Розділ 4. Адміністративне право

<i>Бородін І.Л.</i> Завдання та стадії розгляду справ про адміністративне правопорушення (проступок)	187
<i>Диновський Д.М.</i> Адміністративно-правові проблеми відтворення генофонду української нації	195
<i>Проценко Т.О.</i> Організаційно-правові засади взаємодії митної та податкової служби в Україні	198
<i>Заверуха І.Б.</i> Об'єкт та предмет правовідносин у сфері державного боргу	205
<i>Касараба Ю.Я.</i> Впровадження міжнародних стандартів у діяльність правоохоронних органів в Україні	211
<i>Крупнова Л.В.</i> Службовий етикет та юридичні гарантії діяльності державного виконавця	216
<i>Бервено С.Л.</i> Застосування методології теорії управління у сфері технічного захисту інформації	222
<i>Мірошниченко Ю.Р.</i> Функціональні характеристики і технологія прийняття державно-політичних рішень	227

Розділ 5. Цивільне, підприємницьке, господарське та трудове право

<i>Лазор В.В.</i> Правовая регламентація самозахити трудових прав работника	234
<i>Венецька М.В.</i> Правові проблеми регулювання діяльності фондів фінансування будівництва	238

<i>Прилипко С.М.</i> До питання співвідношення «приватного» та «публічного» у праві соціального забезпечення	244
<i>Ніколенко Л.М.</i> Поняття доказу в господарському процесі у дореволюційній та радянській літературі	251
<i>Васильєва В.А.</i> Посередницькі послуги в системі цивільно-правових договорів	256
<i>Мазуренко С.В., Еннан Р. Є.</i> Генеза права інтелектуальної власності Європейського Союзу	263
<i>Самойленко Г.В.</i> Правове значення накладної у договорі перевезення вантажів	268
<i>Булеца С.Б.</i> Право пацієнта на одержання інформації про стан здоров'я	272
<i>Жернаков В.В.</i> Теоретичні та практичні питання інституту захисту прав людини в сфері праці	278
<i>Мірзоян А.А.</i> Поняття зобов'язання з надання послуг	284
<i>Лукашева Н.М.</i> Ділові якості працівників як юридичний факт за трудовим законодавством України	289
<i>Донська Л.Д.</i> Причинний та зумовлюючий зв'язки в цивільному праві	295
<i>Кондратьєва Н.М.</i> Договір про порядок володіння та користування майном, що знаходиться у спільній частковій власності	301
<i>Богущий О.А.</i> Телекомунікаційні мережі як об'єкт цивільних прав	307
<i>Ляшко В.М.</i> Історія права на власне зображення	315
<i>Дем'янова О.В.</i> Підстави застосування повноважень апеляційного суду при перегляді ухвал	321
<i>Задорожна С.М.</i> Філософія питання автономії волі як колізійно-правової свободи	326
<i>Оклей І.В.</i> Страховий стаж, його зміст та значення в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування	332
<i>Корякіна І.І.</i> Проблемні питання гармонізації законодавства України з охорони праці із законодавством Європейського Союзу	338
<i>Швець О.О.</i> Право користування чужим майном за цивільним законодавством України: проблемні аспекти	345
<i>Савич О.С.</i> Механізм реалізації альтернативних форм соціального страхування	350
<i>Артюхова О.А.</i> Правове регулювання реєстрації правочинів з нерухомим майном	360
<i>Логвинчук Р.П.</i> Історія розвитку договору лізингу	366
<i>Коморний О.І.</i> Суб'єктний склад договору про розподіл продукції	370

Розділ 6. Аграрне, екологічне та земельне право

<i>Деркач А.Л.</i> Питання систематизації законодавства про контроль в галузі ядерної та радіаційної безпеки	376
<i>Бірюкова І.М.</i> Поняття «регіон» в еколого-правовій доктрині и практиці	382